

SOROS GYÖRGY – AZ EMBER MÁS

DÉNES GÁBOR FILMRENDEZŐ INTERJÚJA*

I. ...A SOROS MEG MOST VAN ITT...

Néhány óra múlva a kamerám elé ül a világ egyik legismertebb pénzzenije, George Soros, azaz Soros György, akit leginkább mint alapítványt ismer a magyar köztudat. Egy fogalommal találkozhatott az, aki a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület meghívására eljött a Fészek Művészklubba meghallgatni őt.

Nem emlékeztem az arcára, pedig már láttam néhány fényképét. Milyen lehet a világ egyik leggazdagabb embere, aki magyar is, zsidó is és világpolgár is, aki Amerikában, Angliában és persze Párizsban is otthon van. Igazából mi érdekelheti az üzleten kívül. Mitől, hogyan lehetne megnyitni, önként levetetni vele páncélját, acélsisakját, hogy megmutatható legyen az igazi arca.

Éveken keresztül hányan és hányan bíztak ismeretlenül is e névben, mert jobbára csak benne bízhattak. Csak az ő segítségével.

Már állt a kameránk, lassan gyülekezett a nézőközönség. Gervai András, az est szervezője és műsorvezetője hektikusan várta a főszereplőt, aki még nem érkezett meg. Néhány bennfentes jobbnál jobb történetekkel kábította a hírcsemegére vágyó hallgatóságot, a fő téma természetesen a Soros volt:

- hogy a Bethlen ment ki érte a repülőtérre... (de melyik Bethlen?)
- azért jött haza, hogy megvegye az MTV 2-es programját...

* A *Múlt és Jövő* főszerkesztője, Kőbányai János felkért, hogy a lap számára írjam meg a Soros Györggyel készített NAP TV-s interjú körülményeit. Az est nagy részében én is csak ámuló hallgató voltam, s a kamerába bújva lepleztem érzéseimet. Itt és most azokat a gondolatokat adom közre, amelyek hozzásegítettek egy nagyon vázlatos portré megrajzolásához, amely, szeretném, ha Soros Györgyre hasonlítana.

– ...éppen most ment tönkre, de hatalmas kölcsönt hoz az Antall-kormányhoz...

– ...egy rózsadombi villát akar venni, merthogy a rendszer változott, ő is többet akar itthon lenni...

Szóval szörnyűség volt hallani, hogy ki mit hallott. Miközben egy-egy félmondatot kapok el az alkalomhoz öltözött nézők között, néhány elfáradt, elhasznált, matt szemű öregúrra figyelek, akik mint régi iskolatársak jelentek meg, egy sajtószerű „én”-tudattal. „ÉN” előbb ismertem meg... „Nekem” nagyon jó barátom volt.

– Mögöttem ült, mindig rólam másolta a matematikát. Nem volt igazán jó tanuló.

– Szoktunk a Gyurival találkozni, de az utóbbi időben elmaradozott, állítólag nagyon elfoglalt lett, hát változnak az idők, ugye...

Aztán megjelentek az „ügyesek” is, akik a kíváncsiakat megelőzve már jó előre leültek az első sorban, akik számszörös aktatászkával, tervekkel, koncepciókkal jöttek, hogy személyesen győzhessék meg a Mecénást. Mindenáron a közelébe akartak kerülni, nézni, szuggérálni, hátha segít. A nézőtér már megtelt. Kis ország lévén, mindenki talált ismerőst.

– Megjött! – szólt egy hang.

– Na végre! – sóhajtott fel előttem egy nyolcvan év körüli dáma. A teremre a várakozás csendje borult.

Ahogy közeledtem a nézőtér melletti helyiség felé, ahol az est házigazdájával nagy vonalakban tisztázták a játékszabályokat, még mindig nem ugrott be, milyen az arca. Különböző figurák jelentek meg előttem, de valahogy egyik sem illett Soros György imázsára. Mivel eddigi életünkben még nem találkoztunk személyesen, azonos esélyünk volt az első benyomást illetően. Amikor beléptem a terembe, és megpillantottam, rögtön előfutottak az elfelejtett képek. Megnyugodtam. Nyílt arcú, határozott kézfogású férfi. Az a típus, akit érdekel a másik ember tekintete. Olyan embernek látszott, aki pontosan tudja a saját szerepét, aki napra készen méri a nemzetközi közéletben kivívott pozícióját, de ugyanakkor a földön jár.

Néhány pillanat alatt elmondom, ki vagyok, mit akarok.

– Nagyon szívesen. De azt hiszem, hogy csak az előadás után tudjuk megcsinálni a riportot, előtte már nem volna rá időnk. Megfelel önnek így? – kérdezte, miközben az est házigazdájára nézett megnyugtatóként. – Természetesen. – Akkor előadás után találkozunk. – (Legalább felkészültebb leszek, és azt is tudni fogom, mit ne kérdezek.)

A Kulturális Egyesület életében is ritka alkalom, hogy egy Soros kaliberű fickó vállalja a vasárnapi műszakot, és eljön beszélgetni minden különösebb érdek nélkül. Az Egyesület egyik vezetője megkért, ha tudom, rögzítsem a beszélgetést vagy legalábbis a zsidóságra vonatkozó részleteket. Talán egyszer majd eljut oda a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, hogy saját archívuma lesz, ahol bárki megnézheti a jelentősebb vendégségek videodokumentációját. De mivel ez csak terv, a Soros meg most van itt, valakinek kompromiszszumot kell kötnie. Elindítom a kamerát.

II. EZ VOLT A LEGJELLEMZŐBB APÁMRA

– Hangosabban!
 – Nem hallani semmit se!
 – Állítsák már be a mikrofont – kiáltják be a hátsó sorokból.
 – Ez a mikrofon így él?
 – Most már jó?
 – Akkor inkább közelebb hajolok, remélem most már hallani – javasolja Soros György.

– Igen, már jobb egy kicsit – válaszolják a nézők.

Ez igen! Így kell egy pillanat alatt kontaktust teremteni. Mielőtt a műsorvezető megszólalna, felvezetné a programot, a közönség már túl van az első dialóguson. Néha milyen egyszerű lehet egy nyitány, gondolom magamban. Még néhány jól bevált patron eldurran, és kezdődhet a show.

– Azt hiszem, nem a mikrofonnal, inkább a magyarsággal lesz baj, mert csak most érkeztem nemrég, és kell néhány óra, míg belevőök a nyelvbe, úgyhogy lehet, hogy egy kicsit dadogni fogok.

A teremben megértő, előre megbocsátó szeretet áradt a pódium felé.

– Mondd csak nyugodtan, mi érteni fogjuk, és így is örülünk neked. – Nem rossz dolog, ha valaki ilyen segítséget kap a közönségtől néhány pillanattal a kezdés után, a kérdés az, van-e hozzá vezetője vagy működik-e a radarja, amivel felfogja e láthatatlan, hallhatatlan hullámokat.

– Miért vállalta el ezt az estét, amikor köztudott, hogy nem szereti a nyilvános show-kat, és még soha nem csinált ilyent? – kérdezte Gervai András.

– Igen, én ezt soha nem csináltam, de hát ez egy egészen más helyzet. Az, hogy elvállaltam, annak az a speciális oka, hogy a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület hívott meg, és úgy éreztem, hogy itt most szeretnék mint zsidó jelentkezni. Mástól nem fogadtam volna el a meghívást. Úgy éreztem, ennek most van itt az ideje, saját zsidó lényemmel itt megjelenni... Az embernek a zsidósággal, zsidó lényével naponta kell megküzdenie. Ez egy nagyon bonyolult dolog. Nem kétséges, hogy zsidó vagyok, és ez a tény nagyon mélyen része annak, ami vagyok. Zsidónak lenni abban a korban, amiben élünk, mindig is nagy megterhelés volt, és hogy avval hogyan küzd meg az ember, hát attól nagyon sok függ... Én mindig az asszimiláció irányába mentem. A családom is ilyen volt. Például az anyám gyomorfekélytől szenvedett, ami teljes egészében a zsidóüldözéseknek volt köszönhető. Az apám 1944-ben hamis papírokkal, hamis identitással élt, pontosabban éltünk. Nem voltunk se zsidóházban, se gettóban. Bujkáltunk, de hamis papírokkal. Azzal foglalkoztunk, tekintettel, hogy az apám békeidőben ügyvéd volt, és a helyzetből következően nem volt túlságosan sok tennivalója, szóval azzal foglalkoztunk, hogy trafikokban sorba álltunk cigarettáért. Akkoriban 5-10 cigarettát adtak csak személyenként. Aztán az apám bement egy zsidó üzletbe, és odaadta a cigarettát, mert azok ugye nem kaphattak, nem tudtak sorba állni. Az apám ezekre az akcióira nagyon büszke volt, és azt mondta nekem, azért csinálja, hogy lássák ezek a zsidók, vannak nagyon rendes nem zsidók is, mint például ő. Azt hiszem, ez volt a legjellemzőbb az apámra.

Álltam a kamerám mögött. Az egyik szememmel Soros György arcát, a másik szememmel a kamera mellett a közönség reakcióit figyeltem. Érdekes volt látni, ahogy egymásba olvadt a két közeg, ahogy a nézők befogadják személyiségét, mondatait, ahogy magukénak érzik Gervai András műsorvezető kérdéseit, és ahogy Soros egyre jobban ráhangolódik a közönségre, megszokja az őt néző arcokat, amelyek lassan, rövid időre bár, de ismerősök lesznek, melyeknek beszélhet, elmondhatja azt, amit még nyilvánosság előtt, ilyen módon soha életében nem mondott el.

– A Berzsenyi Gimnáziumba jártam a zsidó osztályba. Ez azt jelenti, hogy volt két parallel osztály, az egyik zsidó, a másik nem zsidó. Én természetesen a zsidó osztályba jártam. Emlékszem, a hittanóra, a nagy téma az volt, hogy mi mik vagyunk. Magyarzsidó, magyarországi zsidó, zsidó magyar, úgyhogy nagy kérdés volt, ki hogyan definiálja magát. Ez fontos téma volt akkor is. Az én álláspontom ma is az, amit édesapám vallott: abban látom a zsidóság definícióját, és

erre büszke is vagyok, hogy az ember más. Hogy mint kisebbség, másként gondolkodik, más a perspektívája, hogy kritikus gondolkodása van, és ez az én szememben tulajdonképpen a zsidó géniusz. Ez az, amire büszke vagyok.

– Mindig is büszke volt erre? – kérdezte Gervai.

– Ez nagyon komplikált dolog. Az üldözésnek, a sok lelki sérülésnek az egyike az, hogy az ember, a saját magáról kialakított véleménye, az önbecsülése megváltozik. Van egyfajta zsidó antiszemitizmus, ami talán a jelenlevők előtt is ismeretes. Ami bennem is, a családkban is benne volt, és az asszimilációs zsidó vonalnak egy részében, és ebből csak lassan nőttem ki, mégpedig akkor, amikor az önbecsülésem felemelkedett. Nagyon sokat kellett teljesítenem a világban, az életben azért, hogy ezen túljussak, túl tudjak emelkedni. Húsz évvel ezelőtt nem úgy beszéltem volna erről a dolgról, mint most. Ez hosszú fejlődés eredménye. Apám, aki fantasztikus ember volt, és nagyon nagy hatással volt rám, fel volt készülve lelkileg a háborúra. Felkészült mindenre, ami lehetséges. Bizonyos fokig tréningben volt, mert az első világháborúban orosz fogságba esett, és megszökött a hadifogságból, Szibériában élte át az orosz forradalmat. Ott megtanulta, hogy vannak olyan kivételes helyzetek, amikor nem szabad elfogadni a törvényt, nem szabad komolyan venni, amit a hatóságok mondanak, hanem a lehetséges megoldásokat kell megtalálni. Ő azt mondta, hogy jogtalan államban élünk, ezeknek nem szabad engedelmeskedni. Ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy rögtön hamis papírokat szerzett, hanem nagyon sok embernek effektíve segített. Ez volt az ő hőskora. Elhelyezett embereket, papírokat szerzett embereknek, életében annyit nem dolgozott, mint ezekben az időkben, pedig ő nem nagyon szeretett dolgozni. Amit most mondok, az tudom, furcsán fog hangzani, én 1944-ben tizennégy éves voltam, és nekem ez az időszak egy életre szóló élmény volt. Életemnek talán egyik legboldogabb korszaka. Miért? Mert egy tizennégy éves gyerek, aki naponta több tucatszor életveszélyes helyzetekben áll, és szembeszáll velük, és küzd ellenük, ez nagy élmény. Az én gyerekeim hál' Istennek nem kaptak ilyen lehetőséget, de meg kell hogy mondjam őszintén, az én személyes fejlődésemhez a zsidóüldözés, a háború mély és nagyon erős lökést adott.

Úgy érzem, Soros küszködik a szavakkal. Nem a kiejtéssel, hanem azzal, hogy precízen, egzaktul mondhassa ki gondolatait. Nem mond egyetlen felesleges jelzót sem, viszont amit kimond, az hord magában egyfajta szabadságot, nemességet és mértéktartó racionalizmust.

Hány évesnek néz ki? Jó karban lévő, kortalan ötven körülinek, mivel azonban vonásai vasaltak, idegei a napi szellemi tréninghez vannak szoktatva, nem látszik rajta a hat évtized. Nézem az arcát. Figyelem a mozdulatait. A kinyilatkoztatáshoz szokott ügyeletesek tanulhatnának tőle. Fegyelmezett, tartása van, úgy mond ki dolgokat, mintha megosztaná velünk legmélyebben őrzött titkait.

A hallgatóság feszülten figyel. Minden szavát innák, szeretnének még közelebb kerülni hozzá. De nyilván régi, önvédelmi reflexből egy láthatatlan erőfalat húz maga elé. Ott van a látható, hallható, de mégsem tud szétáradni a teremben az a melegség, ami igazán jó előadások alkalmával megbizsergeti a lelket. Soros az angol divat szerint, az alkalomhoz illő eleganciával ül. Nyakkendője, zakója, zoknija feszes, nem lazul. De kíváncsi vagyok, mikor megy át pesti zsidóba. Mert úgy gondolom, az nem lehet, hogyha valaki közel kétszáz pesti, noch dazu, pesti zsidó közé keveredik, ne volna rá hatással a couleur locale.

Kíváncsi vagyok, mikor kezd el kézzel-lábbal beszélni, mikor lazítja meg a nyakkendőjét, mikor rogyan meg a zoknija.

– Miért ment el 1947-ben, és miért épp Angliába? – kérdezte Gervai.

– Unatkozni kezdtem. Egyszerűen bezárultak a lehetőségek. 1944, mint már mondtam, nagyon izgalmas volt, még 1945 és 1946 is, de 1947-ben már nagyon untam magamat. – Soros egy kicsit elgondolkodott, hallgatott néhány másodpercig, majd nagyon mélyről előbuggyant néhány mondat. – ...Akkor nagyon közel álltam az apámhoz, nagyon függtem tőle. Tizenhat, tizenhét éves voltam, és úgy éreztem, nem egészséges dolog így kötődni egy apához. Úgyhogy egy kicsit távolságot akartam tartani, távolságot, hogy ne függjek ennyire tőle, ne függjek ennyire a gondolataitól. Apám megkérdezte: – Mit akarsz csinálni? – Mondtam, szeretnék innen elutazni, messze. – És hova akarsz menni? Azt mondtam, vagy a Szovjetunióba mennék, mert kíváncsi vagyok, szeretném megnézni, hogy milyen az, hiszen nagyon sokat hallottunk róla, hogy működik a rendszer, szeretném saját magam látni, vagy szeretnék Angliába menni, mert hogy nekem mindig nagyon tetszettek a BBC adásai. Apám azt mondta: – Nézd, fiam, én a Szovjetuniót nagyon jól ismerem, én mindent el tudok mondani neked, ami ott van, ha akarod. – Hát ezek után választottam Angliát. A választást az is segítette, hogy apám azt mondta, nézd, fiam, nekem van ott egy rokonom, akinek annak idején én nagyon sokat segítettem. Írjál neki, és kérd meg,

hogy segítsen. Én ugyan megírtam a levelet, de semmi sem történt, nem is válaszolt. Erre apám azt mondta, ne add fel, fiam, írdál neki minden héten egy képeslapot, csak annyit, hogy üdvözlettel, és akkor előbb-utóbb ez emlékeztetni fogja. Ez bejött, mert végül is ez a rokon beíratott Angliában egy iskolába. Hát így kerültem Angliába. ...Mindig is filozófusnak készültem, de az igen tisztelt rokon az iskoláimnak csak egy részét tudta fizetni, így el kellett mennem dolgozni, és elveimmel ellentétben egy tőzsdecégnél kötöttem ki, ott találtam munkát, aztán több tőzsdecégnél megfordultam, de sosem volt pénzem. Aztán nagy nehezen találtam egy kapcsolatot Amerikában, és Amerikában gyors sikereket értem el. 1956 és 1962 között volt egyfajta sikerélményem, akkor indult a karrierem, de 1962-ben hoztak egy rendeletet, ami megölte az üzletemet. 1962 és 1965 között visszavonultam, és filozófiával töltöttem az időmet. Azután 1965-ben végleg elvesztettem a kapcsolatot a való világgal. Végig gondoltam az addigiakat, az addigi életemet, és azt gondoltam, hogy fel kell adnom a filozófiát, vissza kell térnem a valóságba, vissza kell térnem ahhoz, amihez értek; a tőzsdéhez. 1966-ban alapítottam meg a céget, tulajdonképpen akkor kezdődött a mostani karrierem... A munkám, pontosabban az ars poeticám eltér a többiekétől, akik a szakmában dolgoznak. Mindig azt kerestem, hogyan változnak a játékszabályok. Nem egyfajta játékot játszottam. A játékszabályok változásait figyeltem. Huszonöt év során különböző játékokat próbáltam ki. Különböző játékszabályokkal játszottam. Ami egyesíti őket, az az, hogy mindig a játékszabályok változását figyeltem, és ez motivált a tőzsdén. A legfontosabb a pénz volt. Ha tőzsdézik az ember, a lényeg, hogy nyeresége legyen. Azt a lehetőséget kell keresni, hogy minél kevesebb veszteség árán legyen nyeresége. Ha nem ezt figyel, akkor talán veszít. Nekem nem volt különösebb élvezet ezt csinálni. Mondhatnám, inkább veszélyt éreztem, és szenvedtem tőle. Az volt a célom, hogy a lehető legnagyobb sikert a lehető legkisebb fájdalommal érjem el. Nem tudással, inkább intuícióval dolgozom. Ha az ember a játékszabály szerint játszik, akkor lehet csak tudásra alapozni, de ha a játékszabályok változásaira játszik, akkor nem elég a tudás, akkor intuíció kell. Hogy mit érez az ember? Hát eufóriát, ha sikeres – letörést, ha veszít. Azt kerestem, hogyan tudom a letöréseket elkerülni... A karrieremben a filozófiám is nagymértékben segített. Állandóan gondolkodnom kellett. Még pedig folyamatokban. Elég jól ítélem meg a világot, úgy érzem, és ebben a filozófiám nagy segítségemre van, mert tudom, hogy, és ha

az ember ilyen alapon gondolja végig a munkáját, akkor valószínűleg el tudja dönteni, mi az, amit venni kell, és mi az, amit eladni. Sokáig nem volt pénzem. Ahogy pestiesen mondják, csóró voltam. Hosszú évtizedeken keresztül nem volt anyagi bázisom, a pénz nagyon sokat jelentett. És nagyon sokat jelentett az egyéniségem kifejezésében az is, hogy sikeres lettem. Tulajdonképpen a sikerre volt szükségem. Talán furcsa, amit mondok, de egy bizonyos ponton túl már nem volt értelme pénzt keresni. Pénzt keresni, és szenvedni érte. Akkor kezdtem el az alapítványokkal foglalkozni, és lassan kivontam magam a tőzsdéből. Ma már van egy cégem, vannak embereim, akik a céget vezetik, én nem döntök. Nem én vállalom a döntéssel járó feszültségeket, a döntéssel járó szenvedést. Már elég pénzt kerestem ahhoz, hogy nincs értelme tovább küzdeni. Azt hiszem, hogy amiben én különbözöm a többi sikeres, gazdag embertől, az az, hogy ők nem változtatják meg a játékszabályaikat. Továbbra is viszik ugyanazt a formulát, ami sikeressé tette őket, amíg lehet. Tovább építik az üzleteiket. Énnekem sokat jelentett az, hogy sikeres voltam, és ez megnyitotta előttem azt a lehetőséget, hogy más játszmákat is meg lehet játszani. Számomra ez sokkal kielégítőbb, mint amit eddig csináltam.

Soros arcán a vonások meglágyulnak. Az előre kész patent mondatokat lassan felváltják a belülről kiszabaduló gondolatok. Egyre inkább oldódik, oszladozik a láthatatlan védőfal. Nekem úgy tűnik, Soros számára a pénzcsinálás csak kiegészítő sportág. Az igazi szerelem még mindig a filozófia. Elérkezett a pillanat, amit valószínűleg már nagyon várt. Végre az általa létrehozott filozófiai téziszről, a reflektivitásról beszélhet. Soros filozófiai munkássága többek között a tévhitek szerepének fontosságáról szól.

– Minden ember a saját tapasztalásaiból építi fel az életképét. A magam tapasztalataiból és a másokéból arra a következtetésre jutottam, hogy a gondolkodásomban rejlő hibák azok, amik arra vezettek, milyen fontosak lehetnek a tévhitek a valóság megítélésében, a valóság formálásában. Az alapelgondolásom az volt, hogy ma dogmák között élünk. Olyan dogmák között, amelyek tévhiteken alapulnak. Az a véleményem, hogyha egy hit azt mondja magáról, hogy ő az alap, hogy az igazságot egyedül ő tudja, és rajta kívül nincs más igazság, akkor én biztos vagyok benne, hogy az nem igazság... Az volt az elgondolásom, hogyha lehet alternatívákat csinálni a megszabottnak, akkor ki fog derülni, hogy a megszabott az téves... Ha megdönti az ember a dogmát, akkor jöhet a nyitott társadalom.

Most a zárt társadalom felbomlott, de ekkor jön az igazi nehézség, hogy mi lesz. Ezt nem láttam annyira tisztán, mikor belekezdtem. Most látszik, amikor a bomlás megindult, hogy nem elég megtörni a dogmát, egy nagy választás előtt állunk, vagy létrejön egy nyitott társadalom, és kapcsolódunk Európához, a szabad világhoz, a szabad világ rendszeréhez, vagy kis darabokra töredezik szét ez a dogmatikus szisztéma, és minden országban létrejön egy-egy kis apró, zárt társadalom, amely határok által van lezárva, és nem a dogmák által. Tehát az a kérdés, hogy a nacionalizmus, a sovinizmus dominál-e, vagy pedig létrejön a nyitott társadalom. Ahogy most látom, nyugati segítség nélkül nem jöhet létre a szabad társadalom, különösen a Szovjetunióban nem. Kelet-Európa kiszabadult a szovjet felügyelet alól, de a Szovjetunió nagy válságban van, és félok, hogy ez a válság még nagyobb válsághoz vezet. A káoszhoz, a totális káoszhoz... Egy káosz felé megy az egész, infláció lesz, ez annyira hasonlít arra a helyzetre, amiből a nácizmus létrejött a weimari köztársaság után, hogy ha valami nem akadályozza meg, akkor nagyon félek, hogy szörnyű pogrom és holokauszt lesz, ami nemcsak zsidókat fog érinteni, mert milliók pusztulhatnak el, több tízmilliók, de különösen a zsidókat is fogja, és sajnos most már hallottam az első esetet, hogy egy zsidót effektív megöltek. Szóval ez nagyon félok, és nagyon aggodom emiatt. Különösen a Szovjetunió miatt. Magyarországon, ha itt is az infláció szélén tántorog ez az ország, és ha gazdasági csőd jön létre, ami inflációval és munkanélküliséggel jár, ugyanakkor vannak emberek, akik sikeresek, akik pénzt keresnek, akkor itt is komoly antiszemitizmussal számolhatunk.

Soros több mint negyven perce egy helyben ül, szinte ugyanabban a pózban. Nem buggyosodott meg a zoknija, nem gyűrődött meg a zakója, nem lazította ki a nyakkendőjét. Néha az asztalon lévő pohárhoz nyúl, lassan felemeli, és egy-egy kortyot iszik, majd ugyanolyan lassan, finoman, komótosan visszateszi az asztalra. Nézem az arcát, és azon gondolkodom, mi lett volna, ha 1947-ben nem megy el. Hogyan állna ma az önbecsülése, hogyan vészelt volna át az 1950-es éveket, 1956-ot, az 1960-as, 1970-es éveket: bizonyára, ahogy a „meggyagos”, ő is megjárta volna már valamelyik börtönünket. De lehet, hogy egy vállalatnál pártkarriert futott volna be. Nem tudom. Nézem őt, és nem tudom eldönteni, mi lett volna, ha nem megy el. Arcára nincs ráírva a hatvan év, az arca kortalan, nincsenek rajta ráncok, nincsenek rajta gyűrődések. Nézem Soros Györgyöt, ahogy ott ül a Fészek Művészklub pódiumán, körbemikrofonozva.

Nem látszik rajta a gazdagság. Elegáns, de nem hivalkodó. Nincsenek rajta aranyláncok, aranygyűrűk. Öltözéke a leghagyományosabb: sötétszürke nadrág, sötétkék zakó, fehér-kék csíkos ing, hozzá ugyanolyan színű, csíkos nyakkendő. Nézem az arcát, és arra gondolok, hogy Soros György számára 1947-ben véget ért a II. világháború. S bár ahogy elmondta, nehezen, de úgy tetszik, kitalálta magát, megcsinálta, megcsinálhatta a karrierjét, mégis mi lett volna, ha nem megy el?

Az előadás lassan a végéhez közeledett. A nézők végre lehetőséget kaptak, hogy kérdéseket tegyenek fel. Soros kicsit elfáradt már. A hallgatóság kérdéseiből az derült ki, hogy felkészültebb Sorosból, mint egy-egy újságíró. Olyan kérdéseket tettek fel, hogy felébresztették magát a vendéget is. Valaki megkérdezte, mi köti a Soros családot az eszperantó nyelvhez. Első hallásra azt hittem, a kérdező megbugygyant az eltelt két óra alatt, hogy ilyen marhaságot kérdez. Aztán kiderült, hogy Soros György édesapja volt az, aki Magyarországon először kezdte el az eszperantó nyelvet terjeszteni, és aki az első nagy magyar eszperantó nyelvkönyvet megszerkesztette. S hogy mire jó a nyelvtudás? Soros elmondta, hogy 1947-ben úgy tudott külföldre jutni, hogy egy Eszperantó Nyelvészeti Konferenciára volt hivatalos meghívója, erre kaphatott útlevelet, a többi már ment magától.

III. A RIPORT

Féltem, mire a kérdések elfogynak, elmegy Soros kedve is a következő húsz perctől. Mindenki felállt, tapsolt, szedelőzködött. Soros biztatóan nézett rám, nyugi, nem felejtettem el. Várjuk meg, ameddig elmennek, aztán nyugodtan leülhetünk, mondta át a gratulálók feje felett. Miután az utolsó vendég is távozott, visszaült a helyére, átadta magát a hangmérnöknek, aki felszerelte rá a mikrofont, rutinos riportalany, pontosan ismeri a tv-felvétel technológiáját, pontosan tudta, hova kell néznie, hogy engem is lásson, és a kamera is jól lássa őt. Egy papírzsebkendővel letörölte az előző órák verítékét, mély levegőt vett, és hirtelen hatalmas térerőt kibocsátó, ritka kemény személyiség ült a sikeres pesti zsidó fiú helyében, olyan valaki, aki pontosan tudja, ismeri saját hatalmát, erejét, korlátait. Mert más a mesedélután, és más a nagy nyilvánosság.

Soros levette a szemüvegét, amely az előző órák során végig rajta volt. Talán hogy tisztábban látszódjanak a ki nem mondott gondo-

latok. Hogy a szeméből is lehessen olvasni, és persze hogy fiatalabbnak, fittebbnek tűnjék.

A nyakkendője ugyanúgy állt rajta, mint megérkezésekor. Fáradtágnak nyoma sem látszott rajta. Elindult a kamera.

– Ön 1947-ben ment el Magyarországról. Kérem, röviden vázolja fel karrierje történetét.

– Angliába mentem, ott tanultam, ott voltam diák, de nagyon nehezen ment, mert nem volt egy fillérem sem. Aztán, hogy valamiből megéljek, egy tőzsdemunkával foglalkozó banknál kezdtem dolgozni, onnan mentem tovább Amerikába, 1956 szeptemberében. Ott is a tőzsdeszakmában kezdtem dolgozni, különböző állásokban dolgoztam, amíg végül, bár elég későn, 1969-ben saját befektető céget alapítottam, és azóta is azt csinálom, ugyanis kezdettől pénzzel foglalkozom, pénzzel dolgozom, ahogy mondják, pénzember vagyok.

– Ön szerint meg lehet tanulni a tőzsdét?

– Természetesen, mint minden szakmát, tanulni kell, de megtanulni nem lehet. Ami megtanítható, az se mindenkinek tanítható meg. A tőzsde titka egy nagyon nehéz kérdés, sokkal összetettebb, mint hogy egy mondatban megválaszolható legyen. Én például abból éltem sokáig, hogy nagyon félttem a veszteségektől, óvtam magam attól, hogy túl sokat veszítsek. A megoldás talán a kritikus gondolkodás. Magammal szemben és a befektetéseimmel szemben is nagyon kritikus vagyok. Tudni kell idejében észrevenni a hibát, és a lehető leggyorsabban korrigálni. A tőzsdeszakmában nagyon fontos az intuíció. Én hallgatok az intuícióimra, de azért kell hozzá bizonyos elgondolás, kell hozzá ítélőképesség és persze rengeteg szerencse. Ez egy nagyon komplikált dolog. A lényeg az, hogy 1969-ben kezdtem el saját céget, de csak 1973-ban lettem teljesen önálló. Úgyhogy az egész cégem csak húszéves. Azt szokták mondani, hogy későn érő típus vagyok.

– Soros úr, én úgy tudom, hogy ön a világ leggazdagabb embere. Tudja, hogy mennyi pénze van?

– Tudom.

– Milliomos vagy milliárdos?

– Tudom, de nem mondom meg! – volt a rövid válasz. Aztán hirtelen csend lett. A legrosszabb pillanatok, amikor az ember hülye kérdést tesz fel, és hülye kérdésre nem lehet jó választ adni, pláne két hülye kérdésre egyszerre. Úgy éreztem, kezdhetem előlről felépíteni a bizalmat, a kontaktusunk megingott, valahogy váltani kell.

– Soros úr, úgy tudom, hogy ön a világ egyik leggazdagabb embere.

– Igen, azt hiszem, aránylag igen! – volt a válasz.

Soros mosolyog, belül azonban bizonytalan, nem tudja pontosan, hova fogunk kilyukadni. A pénz az ember legsajátosabb magánügye, pénzről nem szívesen beszél. Furcsán éreztem, mennyire a hely határozza meg a tudatot. Ha valakitől megkérdezem, valóban ő-e a világ egyik leggazdagabb embere, sokak számára kifejezetten bók-nak számítana, de itt, Magyarországon a dolog kap valami pejoratív árnyalatot. Soros van annyira magyar, hogy ezt a genetikailag már beégetett programot magában hordja, hiszen válaszában volt valami tompító szerénység, valami, ami azt sugallta, hagyjuk ezt, beszéljünk másról.

– A gazdagság az ön karrierjében, azt hiszem, azért fontos, mert ez tette lehetővé, hogy az Alapítványt létrehozza – Soros arra felderült.

– Ez tényleg így van. Szóval volt már pénzem, és elkezdtem gondolkodni azon, mit is érdemes ezzel a pénzzel csinálni, és akkor 1980-ban hozzáfogtam megszervezni az Alapítványt. A célom az volt, hogy a társadalmi rendszert humánusabbra, emberibbre változtassuk. Különösen a kommunista országokban, ahol elsőrendű célom volt a dogmát megdönteni. És az Alapítvány lehetőséget teremtett egy olyan alternatívának, amely a társadalom színességét, többértékűségét elősegítette. Az Alapítvány olyan tevékenységeket is tápolt, amik nem a pártoktól, nem az államtól függtek, hanem a társadalom tagjaitól, akik saját maguknak akartak valamit elérni. Az Alapítvány a társadalom nyitásáért van. Civil társadalmat, polgári társadalmat támogat. De hozzá kell tennem, hogy ez egy játszma, amely feltételezi a hatóságok túrését és a polgári társadalom mozgósítását. Ez a két előfeltétel.

– Soros úr, ön beleszól abba, hogy ki kap támogatást az Alapítványtól?

– Nézze, tagja vagyok az Alapítványt odaítélő bizottságnak, de csak abba szólok bele, milyen fajta programokat támogassunk, de abba nem szólok bele, hogy kik kapják. Mi, amennyire csak lehetséges volt, verseny alapján döntöttünk. Például Oxfordba kiutazni, az legyen verseny. Egy külföldi ösztöndíjat meghirdetni, és aztán dönteni arról, ki kapja, az verseny. Ez akkoriban, amikor elkezdődött, egy rendszer változtatását jelentette, ami bizonyos mértékben bejött.

– Soros úr, egyesek azt mondják, hogy ön már többet adott Magyarországnak, mint annak idején Széchenyi. – Soros ezen a kérdésen egy pillanatra meglepődött, elmosolyodott, aztán büszkén rávágta.

– Nehéz összehasonlítani, mert a pénznek annak idején nagyobb értéke volt. Én mindenesetre még hidat nem építettem.

– De úgy gondolom, hogy ez is egy híd, amit ön csinál. Ha jól tudom, már több mint tíz országban működik Soros Alapítvány. Még Kínában is.

– A kínai... – egy pillanatra megállt – ...az föl van függesztve. Ott, hogy úgy mondjam, leégtünk. Tudja, az Alapítvány egy játszma, a hatóságok és köztem. Mind a ketten ki akarjuk egymást használni. Kínában a hatóságok nyertek. Kiderült, hogy az Alapítvány egyik vezetője a kínai titkosszolgálat tisztje. Aki azóta miniszterhelyettes lett. A Szovjetunióban, mikor az Alapítványt elkezdtuk, a hatóságokkal nagyon jó viszonyba kerültem. A nehézségeket nem a hatóság jelenti, hanem az, hogy a polgári társadalomban nem találtam meg azt, akire támaszkodhattam. Szaharovot kerestem, benne bízhattam, ő viszont nem volt hajlandó részt venni a munkában. Azt mondta, ha egy ilyent akar csinálni, akkor nem csinál mást, mint a KGB zsebébe tömi dollárokkal. Mást kellett keresnem, elég sokáig tartott, azután végül megtaláltam. Azt hiszem, hogy itt – a kulturális egyesület meghívásán vettem részt – elmondhatom, többek között azért csinálom, hogy olyan társadalmak jöjjenek létre, ahol a zsidók nyugodtan élhetnek. Érdekes módon mindig is a társadalmi rendszerekkel foglalkoztam, és ez a kettő most találkozik, mert például a Szovjetunióban élő zsidók jövője nagymértékben attól függ, milyen rendszer jön létre, és talán Magyarországon is ugyanez a helyzet. Gondolják meg, egy nyitott társadalomban hiába jelennek meg szélsőségek, gyalázkodó feliratok vagy gyalázkodó újságcikkek. Ez csak egy kis inzultus, de normális körülmények között a társadalom ezt visszautasítja. Ezért fontos az a kérdés, milyen társadalomban élünk.

– Az, hogy egy társadalom milyen, nagyrészt a gazdaságától is függ. Most térjünk át egy másik témára, a magyar gazdaságra. Ön, aki ezt felülről, kívülről látja, és nagyban kockáztat, mit gondol arról, ami most Magyarországon van? Van ötlete, hogyan lehetne túlélni a jelent?

Soros arca elkomorult, egy pillanatra maga elé nézett, s aztán egészen nyugodt hangon folytatta.

– Nézze, ez nem egy ötlet kérdése. De az sem elég, ha sok ötletet gyűjtünk össze. Egy komoly, átgondolt tervezés kell, egy tervszerű átalakítási folyamatot kell elindítani. Volt itt egy Kékszalag nevezetű gazdasági bizottság, amelyben részt vettem. Ez a bizottság kialakított egy tervet. A terv túl általános volt, mint ahogy az ilyenfajta bi-

zottságokban lenni szokás, mindig elmosódnak a dolgok, de több dolog nagyon fontos volt, amit elhatároztunk, és fontos lenne végrehajtani. Nekem is van benne néhány gondolatom, a privatizációval kapcsolatban. Nem akarok itt részletekbe menni, de köztudott, hogy nagyon nehéz helyzet előtt áll az ország. Szerintem az első számú feladat az, hogy a piaci rendszer fegyelmét be kell vezetni az állami-irányított vállalatoknál is. El kell érni azt, hogy az állami tulajdonban lévő vállalatokat is érintsék a piac pénzügyi megszorításai. Hogy ne legyenek kivételek. Ez az első. Ez egy rövid távú dolog. A hosszabb távon el kell érni, hogy egyensúly legyen a privát és az állami tulajdon között.

– Soros úr, ön szerint Amerikából hogy néz ki most Magyarország, a magyar gazdaság?

– Magyarországnak most még jó a sajtója, nagy az érdeklődés, és csak az utolsó néhány hónapban kezdtek a valós nehézségekről tudomást szerezni.

– Európában radikális változás történt az elmúlt hónapokban. Ez hogyan befolyásolja a gazdaságot?

– Nagyon fontos az a szó, hogy radikális – emelte ki Soros –, mert ahhoz, hogy a dolgok megváltozzanak, radikálisan kell változniuk. Érdekes módon Lengyelország, amely sokkal rosszabb helyzetben van, mint mondjuk Magyarország, bizonyos szempontból jobb helyzetben van, mert valódi komoly változtatás, radikális törés ment végbe. Mélypontról bár, de van remény, hogy onnét újból fel tudnak majd állni. Magyarország sokkal jobb helyzetben van, és ha hajlandó lenne komoly változtatást eszközölni az új kormány, a demokratikusan megválasztott kormány, akkor talán jobb helyzetbe kerülne később, mint Lengyelország. Félő, hogy nem lesznek képesek, nem lesznek hajlandók a gyakran népszerűtlen, kemény változtatásokra.

– Az előbb már említettük a Szovjetuniót. A Szovjetunió belüli változásokról mi a véleménye?

– A Szovjetunió bomlófélben van, legalábbis a gazdaság. Nem látom sem azt a politikai bázist, sem azt a tudásbeli bázist, ami ezt megváltoztathatná. Szerintem ott csak külföldi segítség tudna a helyzeten változtatni. Mindenhol hirdetem, hogy a Nyugatnak segíteni kell ahhoz, hogy a Szovjetunió működőképes maradjon. A Nyugat Lengyelországnak hajlandó adni, de félő, hogy a Szovjetunió már nem is nagyon lehet segíteni, félő, hogy az a pillanat, amikor még lehetett volna, már el is múlt. Talán az utolsó ilyen pillanat a máltai találkozó volt, amikor egy komoly gesztust adott, adhatott

volna a Nyugat Gorbacsovna, aki akkor tényleg a legszebb pillanatában volt, legalábbis a nyugati világ szempontjából. De sajnos azóta a dolgok tovább romlottak. Most, hogy a balti államok és a többi belső konfliktus ezen a pozíción rontott. Az a személyes véleményem, hogy még van egy halvány, derengő remény, lesz még egy pillanat, amikor ez a segítség aktuális lesz. Az lesz az a pont, amikor a reformerek, a progresszív erők hatalomra kerülnek. Úgy látom, hogy most ezek az erők nincsenek hatalmon, ma már nyilvánvaló, hogy tulajdonképpen kétfajta kormányzat van, az egyik a külpolitikát csinálja, és az valóban haladó, progresszív, a másik a gazdaságpolitikát csinálja, és ez épp az ellenkező irányba megy.

– Ha nem sikerül ezt a pillanatot a közeljövőben megtalálni, ön szerint mi fog történni a Szovjetunióban?

– A legrosszabb, káosz. Ez nemcsak a Szovjetunióra lesz veszélyes, hanem Magyarországra is. Logikus, hogy egy Magyarországgal szoros kapcsolatban lévő, bomló gazdaság, mint egy örvény, be fogja szippantani Magyarországot is. Köztudott, hogy a KGST bomlóban van, de megszűnése Magyarországnak nagyon nagy megterhelést fog jelenteni 1992-ben.

– Úgy gondolja, hogy 1992-ig kell kihúznunk valahogy?

– Nem. 1992-ben lesz Magyarországon az igazi krízis, mert 1991-ben még Magyarország kap körülbelül 800 millió dollárnyi hitelviszafizetést a Szovjetuniótól, tehát 1991-ben még elég, de 1992-ben már nem kap semmit.

– Én, aki pénzügyekben laikus vagyok, úgy gondolom, hogy a tőke nyilvánvalóan nem hülye, tehát oda megy, ahol viszonylag stabilak a viszonyok. Ahol a dolgok nem rendezettek, ahol nem lehet tudni, hogy holnapután mi történik, oda tőke nem szívesen megy.

– Ez így van – bólogat Soros.

– Tehát egyfajta ellentmondást érzek abban – folytatom –, hogy a tőke miért jönne Magyarországra, vagy miért menne a Szovjetunióba.

Soros hirtelen rávágja:

– A Szovjetunióba a tőke már nem is megy. A nyugati tőke ítélete a Szovjetunióval kapcsolatban 180 fokos változáson megy át. Az optimizmus felé hajló túlzás, amit a nyugati sajtó sugallt, most a pesszimizmus felé hajlik. Bomlik a szovjet gazdaság, de nem bomlik olyan gyorsan, mint amennyire megváltozott a nyugati ítélet a Szovjetunióval kapcsolatban. Magyarországgal más a helyzet. A negatív megítélés még nem érvényesül, de fennáll a veszély, hogy itt egy bi-

zonyos fokú kiábrándulással lehet számolni a nyugati tőkések részéről. Gyorsan hozzá kell azonban tenni, hogy ami most, máig történt a privatizációban, a vegyes vállalatoknál, az túlságosan a külföldi partnerek előnyére is volt. Mert az a veszély is fenyeget, hogy ellenszenv alakul ki a nyugati tőkével kapcsolatban, márpedig a tőkére nagyon nagy szüksége van Magyarországnak.

– A fix, megbízható tőkére? Úgy gondolja?

– Igen, arra a tőkére, amelyik azután a magyarországi gyártással külföldi piacon jelentkezik, mert a magyar iparnak ma már nincs meg a tudása, hogyan kell a nyugati piacon jelentkeznie. Alapvetően erre kellene a nyugati vállalkozók.

Egymásra néztünk, és tudtuk mind a ketten, hogy ezt a témát nem érdemes tovább boncolni, hiszen egy néhány perces riportban úgysem lehet mindent megbeszélni. Féltem, hogy Soros elfárad. Eszembe jutott a filozófia.

– Soros úr, ön valamikor filozófusnak készült.

Soros fellélegzett, s rögtön rávágta:

– Igen, ez így van! Meg kell, hogy súgjam, még ma is annak készülök.

– Ön néhány filozófiai tárgyú munkát is írt. Mit jelent önnek a siker?

– A siker megelégedést. A siker az fontos tényező az életben! – vágta rá.

Úgy éreztem, ezeket a válaszokat már rutinból mondja, de elgondolkodtam rajta. Kíváncsian nézett rám, mi lesz a következő kérdés. Még mindig mosolygott, de a szeme elkomolyodott.

– Úgy tudom, ön mint filozófus nem igazából sikeres.

– Nézze, még mindig próbálkozom, a jövő hónapban a második könyvem jelenik meg, úgyhogy nem adtam fel a reményt. Mint filozófus még fiatalember, kezdő vagyok, és mint fiatal filozófus talán van némi esélyem a jövőt illetően.

IV. EPILOGUS

Egyre rövidültek a válaszai. Néztem a kezét, ahogy finoman, csak csuklóból gesztikulált. Megérezte, hogy figyelem. Mozdulatait lelassította, és ujjait puhán, alig észrevehetően a térdére tette. Most vettem észre a cipőjét. Mint a klasszikus amerikai filmekben, vajpuha bőrcipő, még világító, tiszta talppal. Ritkán járhat utcán. Mit hagyott

ki mostanában a pesti aszfalton! Lassan befejeztem, lezártam az interjút. Pontosan tudtuk mind a ketten, mennyi maradhat a Nap TV adásában, talán a felvett anyag negyede. Felálltunk. Soros megkönynyebbülten, rutinosan és szakszerűen kezdte magáról bontani a mikrofont. Most vettem csak észre, hogy vagy húszan állnak mögöttünk, akik még mindig Sorosra vártak. Néhány másodperc alatt végigfutott bennem, mennyi mindent nem kérdeztem meg: hogy él, vannak-e barátai, mi köti Magyarországhoz, mit szeret csinálni, mit szeretne csinálni, szóval sok mindent, ami egy Soros-képhez elengedhetetlenül szükséges volna. Soros György mellém lépett, a kezét nyújtotta:

– Szóval, uram, szeretném, legközelebb, ha Pestre jön... – de nem hagyta befejezni a mondatot.

– Jó, ha legközelebb jövök, akkor folytathatjuk. – Kezet fogtunk, és szinte abban a másodpercben magába szippantotta a tömeg, és már nem is lehetett látni.

Hazafelé a Körúton azon gondolkodtam, hogyan lesz ebből a portrévázlatból egyszer igazi portré. Talán legközelebb.



A szerkesztőnek az újraközléshez fűzött jegyzete a *Múlt és Jövő* folyóirat 2017/3-as számában:

Ez az interjú először a *Múlt és Jövő* 1990/2-es számában jelent meg, azaz 27 éve. Az újraközlés aktualitását – régi és új olvasók számára egyaránt – nem kell magyarázni. Azt annál inkább – bizony, jó feltúrni az emlékeket –, hogy az akkor szintén friss képződményt, a MAZSIKE-t, Soros György kérte fel a tematikus rendezvény megtartására, mert a zsidóságáról akart beszélni „ott és akkor”. Ami fontos, meghatározó tény – a mai korból nézve. Sajnos, a beszélgetés moderátora Soros Györgyöt inkább „mint az embert” kívánta bemutatni, s leginkább, minden könyörgésemre sem akarta a *Múlt és Jövő*ben megjelentetni az anyagot – noha, amikor szót kaptunk, jómagam s a közönség a „zsidókérdésről” kérdezte. Nem volt más választásom, mint hogy Dénes Gábort kérjem fel írásra, aki filmet készített az eseményről, és később a mozgóképes munkáját dolgozta át számunkra szöveggé. (A MÚOSZ Etikai Bizottsága részéről elmarasztaló állásfoglalás is született e tárgyban.) Hiszen – ez már történész munkájára lenne méltó összegezni – a rendszerváltáskor is felmerült Soros elutasítása, s vele, mintegy gombnyomásra: a „zsidó kártya”. Ezért tartottam fontosnak, hogy folyóiratunk annaleseiből ki ne maradjon ez a diskurzus – amit a 2017-es történelem, oly keserűen, de a tények, hangulatok szempontjából oly megvilágítóan igazolt. (Kőbányai János)